

Колесник О.С. Міфопоетика поезії Дюри Папгаргаї та її українські паралелі.
// Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Випуск 51.
Серія: філософські науки. – Чернігів: ЧДПУ, 2007. – С. 89-92.

МІФОПОЕТИКА ПОЕЗІЇ ДЮРИ ПАПГАРГАЇ ТА ЇЇ УКРАЇНСЬКІ ПАРАЛЕЛІ

Олена Колесник,

Чернігівський державний педагогічний університет

імені Т.Г.Шевченка

Войоводинські русини в 1745 переселилися до Руського Керестуру з Карпатського регіону за сприяння Габсбурзького уряду Австро-Угорської імперії, який був зацікавлений в слов'янській колонізації відвойованих у Оттоманської імперії територій. Незважаючи на невелику чисельність (18,000 осіб на 1991 р.), русини офіційно визнані однією з п'ятьох національностей Войоводини. Їхня мова є кодифікованою, та визначається як мікромова слов'янської сім'ї, унікальна своїм поєднанням східно-, західно- та південнослов'янських рис.

Свідома літературна творчість Войоводинських Русинів починається в ХІХ ст. Перший окремих том русинською мовою – збірка віршів Гавриїла Костельника – з'являється в 1904. Протягом ХХ ст. література Войоводинських русинів пройшла декілька тематичних та стилістичних фаз. Роками творчого росту стали 60-ті, коли з'явилися національні романи. Стандарти для поезії встановив Дюра Папгаргаї (1936 р. н.), чия перша збірка „*Тут, біля вогнища*” (*Tu takoi pri shertsu*, 1969) здобула високу оцінку за ліричну красу та сюжетну глибину. Папгаргаї є автором оповідань, драм, дитячої літератури, критики, підручників та журналістики. Його твори були нагороджені престижними преміями та перекладені європейськими мовами, драми регулярно з'являються на сценах театрів.

Вірші Д.Папгаргаї сполучають інтелектуальність та певні авангардні елементи з цілісністю традиційного селянського світогляду. Помітний в них і міфопоетичний шар, а подекуди – синкретизм християнської та язичницької символіки. Тексти є багаторівневими у своїх значеннях. Ця гра з сенсами починається вже з заголовків. Так, назву збірки “*Подорож на південь*” можна зрозуміти і як географічну мандрівку ліричного героя, і як прямування до вирію (а теми життя та смерті повторюються у його віршах постійно), і як історичний шлях русинського народу з Карпат до Балкан та наступна адаптація.

Міфопоетичність віршів Д.Папгаргаї, зокрема, виявляється в традиційній символіці. Подекуди вона дуже близька до української. Прикладом цього може слугувати

вірш „Зродзели ше тарки” („Вродив терен”), де дівчина порівнюється з калиною, що цілком відповідає українським уявленням. Сам русинський народ порівнюється з густим витривалим лісом.

Порівняння може доходити до ідентифікації: так в вірші „Випровадзане” („Прощання”) героїня обертається березою.

В міфічному дусі осмислюються предмети повсякденного вжитку, які займають виключне місце в житті селянина. Власним життям наділяються вогнище, кут столу, ніж. Останній отримує власну волю і долю:

З человеком склопел союз. Нєсташни їх розлуки.

Док раз и сам нє зашти у його власним карку.

В цьому одушевленому світі легко знаходиться місце і для суто міфологічної істоти – хованця („Хованець путує до небесох”):

Думаш же витор виє коло криси,

та шестру садзу до кола вола

за форгов-танець.

А то од власней тирні цалком лиси

тлєє по концу стола

у диму загуляни хованець.

(Гадаєш, це вітер дує навколо труби // та кличе свою сестру сажу до хороводу танцю. // А це від власного попелу зовсім лисий // тліє у кінця столу // обгорнутий димом хованець).

У віршах русинського поета формується цілісний космос, де все пов’язано. Де, зокрема, можна попрохати сонечко принести людину до неба чи до пекла („Богова катичко, дзе ме однесеш”).

В віршах Папгаргая нема чіткої межі між живими та мертвими, людиною та природою. В них можна померти – чи полетіти на юг з чорногузами („Путованє на юг”):

Кед одпунуєм на юг

теди кед буйне зарно до меха прах свой точи

и кед сцєрнянка оддихнє од терхи златей,

на верх єдного браделка заблішню мойо очи

лєм же би джмуркли справ белавого неба

же мой цинь, ниа, стражар у чарней скорки хлеба.

(Коли я піду на південь // і тоді коли буйне зерно до мішку свій пил виливає // і коли стерня відпочиває від ваги золотої, // на верху снопу забличать мої очі // лише щоб моргнути блакитному небу // це ж моя тінь, сторож чорної корки хліба).

Ша я ше з говлями так часто

на юг зберал

(То ж я з чорногузами так часто // на південь збиравсь).

Все це повністю відповідає українським уявленням про Вирій чи Ірій, щасливий (потойбічний) край, куди на зиму відлітають птахи. Зокрема, це відноситься до лелеки, біло-червоно-чорного птаха трьох світів, який, у відповідності до повір'їв практично усіх європейських народів, є посередником між „цим” та „тим” світом.

Людина не відривається від своїх покійних родичів: горіх та вишня на могилах діда та прадіда – це теж їхні перевтілення. Предки можуть повертатися в інших видах, зокрема, у вигляді метелика:

Чи ше то мой покойни оцец

з гевтого швета

нука гу столу так не пита?

(Чи це не мій покійний батько // з того світу // до столу скликає?) („Лепетка, летушні госці”). Уявлення про те, що душа відлітає від тіла у вигляді комахи чи пташки, відоме не тільки слов'янським народам; зокрема, дуже часто воно зустрічається в кельтських оповідях. Підтвердженням подібних уявлень в російській культурі деякі дослідники вважають саму етимологію слова „бабочка” – „баба”, „бабуся”.

Предки та нащадки пов'язані між собою. А їхня праця набирає космічного розмаху та сенсу, вони орють всесвіт:

Путую мойо предки по цмей вселени.

Вичная память вредному рускому плугу!

(Мої предки путують по темніому всесвіту. // Вічна пам'ять працелюбному русинькому плугу!) („Путую мойо предки”).

Своєрідну географію космосу Папгаргаї багато в чому визначає образ чотирьох кутів як символу цілісності світу. Чотири сторони світу символізували впорядкованість універсаму в усіх індоєвропейських народів. Тому, скажемо, тексти “Шатапатха Брахмани” можуть пояснити символіку квадратного зрубу та круглого кургану Чорної Могили в Чернігові (10 ст. н. е.), як і кургану Патрокла (за “Іліадою”). Цю ж символіку чотирьох сторін ми бачимо в образі Свентовида (Збруцький ідол) з його чотирма обличчями.

Ці чотири кути або напрямки постійно фігурують в його віршах, інколи доповнені іншими образами:

Штири млади жени

як штири мури,

як рочни часци,

страни швета.

(Чотири молоді жінки // як чотири стінн, // як чотири сезони // сторони світу)
(„Вовчі ноци”).

Проте інколи з’являється і п’ятий кут, причому це не центр, як вираз найвищої досконалості, а навпаки, дещо зайве, здатне зіпсувати гармонію, змістивши координати:

ша я уж давно

пяты кут

у твоєй хижі.

(Я вже давно // п’ятий кут // твоєї хижі) („Страх од висини”). Або:

Пяты угел, гришна пята страна швета,

(П’ятий кут, гришна п’ята сторона сіту) („Путує шестра гвизда”).

Власна творчість, яка має справу з такими космічними силами, може осмислюватися як грізна сила. Для міфопоетичного бачення світу типовим є відношення до митця, зокрема, поета, як до персоніфікованого знання, обоженної пам’яті колективу. Більш того, він постає у якості творця світу в його текстовому втіленні, який, подібно до жерця, творить порядок із хаосу. Він виступає як медіум, що отримує з іншого, божественного світу магічну силу, та ретранслює її у цей, людський світ. Згідно з міфопоетичними уявленнями, слово є тотожним з річчю. Від визнання влади імені лише один крок до розуміння сили мови як сукупності імен: той, хто знає істинні імена усіх речей, володіє ними. Хто вимовляє їх – наказує їм. Щодо ж поезії, то можна припустити, що спеціально організована мова примножує, акумулює якості окремих слів. Особливе значення саме ритмічно організованої мови, поезії, визнається і сучасними вченими, які називають її “одним із найдавніших, найархаїчніших інструментів трансляції культури...” [2, 16]. Дуже близьким до цього є висловлювання С.Бураго: “Поетична мова є концентрацією змісту в духовному досвіді людства. Рядок гарного вірша за смисловою насиченістю вартий сторінки гарної прози. І причина тут у тому, що відрізняє поезію від прози, тобто в музикальності, що створює зміст...” [1, 124].

У Д.Папгаргаї поетичне слово постає як дім, ліки, каплиця, хрест, вулиця, могила, заповідь, борозна, день і ніч, біль, мрія, зрадник, суддя тощо („Я не соловей”). Подекуди творчість потребує жертв:

Одрежем себе праву руку

по писню

зоз котру ище дихам, пожегнани.

(Відріжу собі праву руку // за пісню // якою я все ще дихаю, благословений)
(„Одрежем себе праву руку”).

З іншого боку, осмислення власної творчості приводить автора до образів творців, до знакових постатей світового мистецтва, таких як Шекспір, Лев Толстой, або Данте.

Таким чином поезія Д. Папгаргаї демонструє цікаве поєднання суто етнічних та загальнослов'янських мотивів, вписаних у найширший контекст світової культури.

На закінчення, наведу слова Й.Хейзінга: “трапляється, що міф, граючи, піднімається до висот, куди за ним не в силах піти розум” [3, 78]. Саме тому намагання дослідити міф та міфопоетику, в тому числі в сучасних художніх творах, є ще однією спробою зрозуміти людину та світ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бураго С.Б. Мелодия стиха (Мир. Человек. Язык. Поэзия): Монография – К.: Collegium, 1999 – 350 с.
2. Семенцов В.С. Проблема трансляции традиционной культуры на примере судьбы Бхагавадгиты. // Восток – Запад. Исследования. Переводы. Публикации. – М.: Наука, 1988. – С. 5-33.
3. Хейзинга Й. Homo Ludens. Опыт исследования игрового элемента в культуре. // Самосознание европейской культуры 20 века: Мыслители и писатели Запада о месте культуры в современном обществе. – М.: Политиздат, 1991. – С. 69-92.